

УДК 81'367.4

Талавіра Н. М.

ОРІЕНТАЦІЙНІ ЗВОРОТИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: ЛІНГВОКОГНІТИВНА ОСНОВА КЛАСИФІКАЦІЇ

Орієнтаційні звороти англійської мови як конструкції з узагальненою семантикою вербалізують координати діяльності людини на трьох рівнях: надситуативному безартиклевіми формами, ситуативному означеними іменними групами та індивідуальному неозначеними іменними групами.

Ключові слова: орієнтаційний зворот, безартиклева форма, означена іменна група, неозначена іменна група.

Талавіра Н. М. Ориентационные обороты английского языка: лингвокогнитивная основа классификации. – Статья. Ориентирующие обороты английского языка как конструкции с обобщенной семантикой вербализуют координаты деятельности человека на трех уровнях: надситуативном безартиклевыми формами, ситуативном определенными именными группами и индивидуальном неопределенными именными группами.

Ключевые слова: ориентационный оборот, безартиклевая форма, определенная именная группа, неопределенная именная группа.

Talavira N. M. Orientational phrases in English: linguistic cognitive basis of classification. – Article.

English orientating phrases as constructions with generalized meaning verbalize coordinates of human activity on three levels: over situational by articles forms, situational level by definite phrases and individual level by indefinite phrases.

Key words: orientation phrase, articles form, definite noun phrase, indefinite noun phrase.

Увагу лінгвістів давно привертають мовні одиниці англійської мови, які з урахуванням їх форми визначаються як приєднані безартиклеві вирази (ПБВ) [5, 119], а в аспекті функцій розглядаємо як орієнтаційні звороти (ОЗ), у складі яких приєднані вказують на міжреферентні відношення, а відсутність артикля відбиває узагальнене – незалежне від контексту – значення (*in school, at night, on set, under pressure, by plane*). Як один з різновидів номінативних одиниць ПБВ розглядаються у трьох ракурсах: форми, семантики й функціонування. В аспекті форми вивчено роль приєднані [10], відсутність артиклів, яка вважається незрозумілою [13, 51], у зв'язку з чим вказується на неможливість формулювання вичерпних правил їх невживання і створюються словники-довідники [7, 5]. В аспекті семантики аналізовані звороти зараховують до різних засобів номінації: приєднані словосполучень [8, 20] або ідіом, сформованих внаслідок граматикалізації [3, 37] чи переосмислення значення [1, 11]. За функціонального підходу ПБВ розглядають разом з дискурсивними маркерами, що співвідносять зміст різних фрагментів текстів [3, 20; 9, 13]. Водночас поза увагою лінгвістів залишається осмислення взаємодії форми, значення і функцій ПБВ, можливе у рамках когнітивно-дискурсивної парадигми, яка розглядає мову як засіб концептуалізації і категоризації навколишнього середовища [4] і виявляє фундаментальні принципи функціонування мови й мовлення. До них зараховують теорію втіленого розуміння [11, 27] й орієнтування людини в навколишньому середовищі, під час якого стосовно власного тіла індивід виокремлює об'єкти різного ступеня помітності і встановлює відношення між ними [6, 13]. Одним із засобів орієнтування вважаються ПБВ англійської мови [5, 97], які з урахуванням їхньої кон-

структивної природи розглядаємо як орієнтаційні звороти (ОЗ).

ОЗ англійської мови як конструкції з узагальненою семантикою завдяки частому вживанню у мовленні зазвичай характеризуються взаємодією поверхневої форми і семантики [12, 5], існуючи у свідомості носія мови в готовому вигляді, займаючи проміжне місце між вільними словосполученнями і фразеологізмами, тому що здебільшого існують як сталі вирази з неметафоризованим значенням. ОЗ фіксують координати діяльності людини, які утворюють орієнтаційну сітку, стосовно якої локалізується людина та її оточення. Семантика ОЗ забезпечує орієнтування на трьох рівнях: надситуативному, тобто, незалежному від контексту, що виявляється в їхній безартиклеві; ситуативному, при позначенні конкретних орієнтирів означеними іменними фразами; індивідуальному, при виокремленні координат неозначеними іменними фразами.

Мета даної розвідки полягає у моделюванні семантики ОЗ англійської мови. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**: класифікувати аналізовані звороти з урахуванням структури діяльнісної ситуації; виокремити точки відліку, фіксовані за допомогою ОЗ, які належать до окремих груп; узагальнити взаємодію ОЗ різних груп.

Семантика ОЗ англійської мови фіксує точки відліку орієнтаційної сітки, яка накладається на будь-яку діяльнісну чи комунікативну ситуацію. Орієнтаційна сітка включає людину, яка концептуалізує певну ситуацію, та координати, пов'язані з її активністю: суб'єкт, процес, засоби, результат, темпоральну та просторову координати [2, 77]. Відповідно, ОЗ орієнтують стосовно сталих точок відліку, які включають людину й координати її діяльності, позначені зворотами

шістьох груп: суб'єктивними, просторовими, темпоральними, інструментальними, результатними і діяльними. Суб'єктивні звороти накладають певні фіксовані стереотипи на зображення стану людини, напр., *in love, at risk*. Просторові ОЗ забезпечують ситуативну локалізацію індивіда з урахуванням будови його тіла: у полі зору, напр., *in sight, on view*; концептуалізації референтів з різної відстані, напр., *in abundance, in part*, точок відліку, стосовно яких здійснюється рух взагалі, напр., *on course, on track*; або по вертикалі, напр., *at ground level, in space*. Темпоральні ОЗ локалізують індивіда в часі, напр., *at night, in childhood*. Інструментальні ОЗ фіксують типові засоби діяльності, напр., *by car, on display*. Результатні звороти виокремлюють наслідки дій, напр., *in error, by mistake*. Діяльнісні ОЗ диференціюють активність індивідів і характер взаємозв'язків між референтами, напр., *in prison, in contact*.

Продемонструємо орієнтаційну роль ОЗ на прикладі на одиниць, призначених для локалізації референтів на ВЕРТИКАЛІ, утвореній унаслідок взаємодії напрямку сили земного тяжіння і прямовисної постави людини [14, 108]. Вертикаль формалізується однойменною образ-схемою, у структурі якої НИЗ і ВЕРХ співвідносяться із початковою й кінцевою точками [5, 54]. Трансформація ФІЗИЧНОЇ ВЕРТИКАЛІ у більш абстрактні конструкції втілена у її окремих різновидах [5, 55-57], які локалізують референти, пов'язані з різноманітними сферами діяльності. ОЗ на позначення фіксованих координат розташовують об'єкти стосовно ФІЗИЧНОЇ ВЕРТИКАЛІ, яка забезпечує просторове орієнтування, або співвідносять соціальний статус з СУСПІЛЬНОЮ ВЕРТИКАЛІЮ.

ОЗ на позначення вертикальної просторової орієнтації диференціюють дві точки: нижню, тобто наземну, і верхню, або навіколоземну, позначки ФІЗИЧНОЇ ВЕРТИКАЛІ. Її наземні параметри представлені трьома координатами: власне наземною (*at ground level*), візуальною (*at eye level*) або водною (*above sea level*).

Надситуативний зворот *at ground level* локалізує референти на рівні Землі, котра виступає найбільш базовим орієнтиром [14, 108], відображеним прийменником *at*, що вказує на МЕЖУ, утворену внаслідок контакту людини з землею поверхнею, напр., *This is my concept of the Vertical Garden City. City development is not contradictory to nature: you build high up in the sky and use the rest of the land at ground level for greenery and water – and also use underground space efficiently for functions that don't need sunlight to make a city which is well lit by natural sunlight* (23). У наведеному прикладі зворот *at ground level* локалізує територію для будівництва (*the rest of the land*) на рівні землі, співвідносному з найнижчою позначкою ФІЗИЧ-

НОЇ ВЕРТИКАЛІ і протиставлений вершині, поданий виразом *in the sky*.

Надситуативний ОЗ на позначення візуального наземного орієнтира *at eye level*, що розміщує об'єкти на рівні очей людини [15, 811], акцентує їхню зорову доступність, напр., *Richly framed, brightly lit and hung at eye level, they [paintings] afford an unprecedented view of his unusual brushstrokes, extraordinary perspective and magical lighting effects* (27). У цьому висловленні зворот *at eye level* локалізує картини, позначені займенником *they*, на рівні очей, а словосполучення *unusual brushstrokes* та *lighting effects* акцентують важливість візуального стимулу при локалізації референтів на цьому рівні.

Надситуативний ОЗ *above sea level* на позначення водної точки відліку фіксує позицію вище рівня моря [14, 110; 15, 1281]. Надситуативність аналізованого звороту зумовлює його сполучуваність з числівниками (*4,000 meters above sea level, 3,500 feet above sea level*), які уточнюють ситуативну локалізацію референта, напр., *A portion of the Scenic Highway in Pensacola, which runs along a bluff 80 to 100-feet above sea level, collapsed in two places, dropping a car and a truck about 40 feet, Hayward said* (25). У наведеному висловленні зворот *above sea level* локалізує частину автостради (*a portion of the Scenic Highway*) вище рівня моря, а числівники *80 to 100* уточнюють вертикальні параметри.

Надситуативні ОЗ на позначення навіколоземної орієнтації фіксують найвищі точки ФІЗИЧНОЇ ВЕРТИКАЛІ: орбіту (*in orbit*) і дальній Всесвіт (*in space*) за двома семантичними моделями: фізичною та суспільною. За першої звороти локалізують на навіколоземній орбіті референти, представлені засобами комунікації (*a communications-relay system in orbit*), інструментами (*telescopes in orbit*) або досліджуваними об'єктами (*plants in orbit*); називають конкретні дії (*do the repairs in orbit, fly in space*) або повсякденну активність, перенесену в космос (*eat in space, live in space*), напр., *Besides, a hit on a 15-ton spy satellite would more than double the amount of space debris currently in orbit* (20). В останньому прикладі ОЗ *in orbit* локалізує на орбіті космічне сміття, позначене словосполученням *space debris*.

За суспільної моделі зворот *in space* імплікує космічні досягнення держави, які корелюють з рухом угору СУСПІЛЬНОЮ ВЕРТИКАЛІЮ [5, 127]. Це значення відображене сполученням ОЗ з виразами, які включають числівник *first*, що вказує на перших людей у космосі (*the world's first female in space, the first tourist in space*), або іменник, котрий акцентує здобутки індивідів (*climax, prestige, progress*), напр., *For them, putting a man in space was the climax of decades of progress and a defining moment of China's communist leadership* (22). У наведеному висловленні зворот *in space*

локалізує людину (*man*) у Всесвіті, а субстантиви *climax* та *progress* з семами 'most' і 'better' [15, 237, 1128] співвідносять здобутки Китаю з СУСПІЛЬНОЮ ВЕРТИКАЛЛЮ.

Семантика ОЗ, співвідносних із СУСПІЛЬНОЮ ВЕРТИКАЛЛЮ, забезпечує надситуативне, ситуативне й індивідуальне орієнтування стосовно ПОЛІТИЧНОЇ й ОСВІТНЬОЇ ВЕРТИКАЛЕЙ, сформованої на основі ФІЗИЧНОЇ ВЕРТИКАЛІ. ОЗ вказують на окремі шаблі освіти: початковий (*at school level* "на рівні школи"), середній (*at college level* "на рівні коледжу") і університетський (*at university level* "на рівні університету"), а також точки відліку для визначення подальших успіхів або невдач стосовно двох рівнів ПОЛІТИЧНОЇ ВЕРТИКАЛІ: нижнього (*at local/regional level* "на місцевому рівні", *at state level* "на рівні штату") і верхнього (*at national level* "на національному рівні").

Надситуативні ОЗ на позначення точок відліку ОСВІТНЬОЇ ВЕРТИКАЛІ локалізують на одному з її рівнів окремі різновиди навчальної діяльності (*teach at university level*) або предмети, які викладаються у закладах освіти (*courses at college level*), напр., *Oklahoma School of Science and Mathematics, Oklahoma City: A state-funded residential high school that teaches all courses at university level* (16). У наведеному висловленні курси (*courses*) співвідносяться з університетським рівнем, позначеним ОЗ *at university level*.

Означені ОЗ відбивають залежність організації навчального процесу від суб'єкта діяльності, виокремленого у висловленнях іменниками (*a head coach at the university level, learning-disabled students at the college level*), напр., *A research team recently decided to examine this link between motive and mastery at the university level* (26). У цьому прикладі означений зворот *at the university level* репрезентує рівень освіти, на якому дослідницька група, позначена фразою *research team*, вивчає ситуацію в конкретному закладі.

Індивідуальне орієнтування з точки зору учасників навчального процесу здійснюється неозначеними іменними фразами *at a school level, at a college level, at a university level*, які сполучаються з дієсловами на позначення мовленнєвої (*say, tell*) або розумової діяльності (*think, believe*), напр., *"Some things don't happen at a school level, and someone needs to do those," says Gary Richmond* (21). У цьому висловленні погляд Гері Річмонда на організацію шкільного рівня освіти представлений неозначеною іменною фразою *at a school level*.

Надситуативні ОЗ на позначення рівнів ПОЛІТИЧНОЇ ВЕРТИКАЛІ фіксують її регіональні (*at local/regional/state level*) або національні (*at national level*) точки відліку, стосовно яких локалізується політик (*Obama, prime minister*)

або результати його діяльності (*a plan, a reform*), напр., *At national level there would be a plan that small businesses and individuals could join, and a national insurance exchange or "connector" for access to private plans that passed tests of quality and did not rate people by their health status* (24). У наведеному висловленні надситуативний зворот *at national level* локалізує стосовно верхнього шабля ПОЛІТИЧНОЇ ВЕРТИКАЛІ план реформування страхової медицини, позначений іменниками *a plan* і *a national insurance exchange*.

Ситуативна орієнтація у політичній ієрархії здійснюється означеними зворотами з прийменником *at*, який указує на нестабільність досягнутої рухомим об'єктом позиції, напр., *at the local/regional/state/national level*, та одиницями з прийменником *on*, семантика якого вказує на розміщення на площині, імплікуючи тимчасове досягнення певного рівня, напр., *on the local/state/national level*. Означені вирази *at the local/regional/state/national level* локалізують референти на МЕЖІ з вершиною або у проміжних точках ВЕРТИКАЛІ, напр., *As governor of the reddest state in the Union, Huntsman championed unpopular gay-rights legislation, updated the state's culturally entrenched liquor laws, publicly endorsed cap-and-trade – and still left office with approval ratings above 80 percent. His supporters within the GOP hope he can do the same at the national level* (17). У цьому прикладі нестабільність локалізації губернатора Хантсмана (*Huntsman*) на національному рівні ПОЛІТИЧНОЇ ВЕРТИКАЛІ втілена означеним зворотом *at the national level*, ситуативність якого підкреслена дієсловом на позначення розумової діяльності *hope*.

Означені звороти на позначення площини (*on the local/state/national level*) фіксують відносно сталі місце громадських діячів на певному рівні ПОЛІТИЧНОЇ ВЕРТИКАЛІ, який не вважається досягнутим, напр., *President Obama was surely disappointed to see Ohio Gov. Ted Strickland lose his race for reelection [...]. While losses would mean redistricting on the state level, that was just the start* (19). У наведеному прикладі означений зворот *on the state level* репрезентує рівень штату (*Ohio*), пов'язаний зі зміною діяльності, позначеної предикатом *would mean redistricting*, у якому допоміжне дієслово *would*, що відбиває умовний спосіб, і *mean*, котре позначає розумову діяльність, акцентують умовність локалізації.

Індивідуальна орієнтація з точки зору учасників подій, позначена неозначеними іменними фразами, виявляється у побудові власної ПОЛІТИЧНОЇ ВЕРТИКАЛІ з відповідними рівнями, стосовно яких локалізуються політики або громадські організації. Сполучення неозначених зворотів з прийменником *at* з предикатами, що відображають бажання громадських діячів

(*want, aspire, plan, try*), указує на індивідуальну структуру ПОЛІТИЧНОЇ ВЕРТИКАЛІ, напр., *Cameron has broadly outlined areas in which he wants to win reform from the EU, such as migration controls, retaining lawmaking powers at a national level, and cutting red-tape for businesses* (18). У наведеному висловленні плани британського прем'єр-міністра Кемерона (*Cameron*), які позначені присудком *wants*, спрямовані на певну модифікацію законодавчих відношень національного рівня (*at a national level*).

Індивідуальне бачення рівнів ПОЛІТИЧНОЇ ВЕРТИКАЛІ зображене неозначеними зворотами *on a local/national/state level*, які фіксують пропозиції громадських діячів, щодо змін на її нижчому або вищому щаблях, напр., *And there are those issues, again, like Roe v. Wade, which I believe are best held on a state level and addressed there* (28). У цьому прикладі побудова власного рівня штату учасником події (*I*) втілена неозначеним виразом *on a state level*, присудок *believe* на позначення розумової діяльності вказує на створення нових рівнів, тоді як прикметник у найвищому ступені порівняння *best* відображає оцінку подій і співвідноситься з ОЦІННОЮ ВЕРТИКАЛЮ.

Отже, ОЗ англійської мови як конструкції з узагальненою семантикою фіксують незалежні від описуваних подій відношення: суб'єктні, просторові, темпоральні, інструментальні, результатні та діяльнісні. ОЗ позначають координати діяльності людини на трьох рівнях: надситуативному, тобто незалежному від контексту, що виявляється в їхній безартикульності; ситуативному, при позначенні конкретних орієнтирів означеними іменними фразами; індивідуальному, при виокремленні координат неозначеними іменними фразами. Семантика вертикальних ОЗ фіксує точки відліку ФІЗИЧНОЇ і СУСПІЛЬНОЇ ВЕРТИКАЛЕЙ, остання з яких складається ОСВІТНОЇ та ПОЛІТИЧНОЇ. Фізичні ОЗ фіксують наземні і навколомні орієнтири; суспільні ОЗ диференціюють етапи навчання на ОСВІТНІЙ ВЕРТИКАЛІ та досягнення громадських діячів та організацій на ПОЛІТИЧНІЙ ВЕРТИКАЛІ. Означені іменні групи співвідносять суб'єктів з ситуативними – менш узагальненими – орієнтирами, а неозначені іменні групи встановлюють індивідуальні орієнтири, пов'язані з діяльністю окремих осіб. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у встановленні семантики ОЗ на представлення інших точок відліку орієнтаційної сітки.

Література

1. Андреева І. О. Лінгвокогнітивні параметри концептуалізації ПРОСТОРУ засобами англійської фразеології : автореф. дис. канд. філол. наук : 10.02.04 / Ірина Олексіївна Андреева ; Одеськ. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 2007. – 20 с.
2. Гак В. Г. Номинация действия / В. Г. Гак // Логический анализ языка. Модели действия. – М. : Наука, 1992. – С. 77-84.
3. Засекін С. В. Дискурсивні маркери когерентності англомовного діалогічного тексту : когнітивний та прагматичний аспекти : дис. канд. філол. наук : 10.02.04 / С. В. Засекін ; Волинськ. держ. ун-т імені Лесі Українки. – Луцьк, 2001. – 176 с.
4. Кубрякова Е. С. Язык и знание : На пути получения знаний о языке : Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Е. С. Кубрякова. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.
5. Потапенко С. І. Сучасний англомовний медіа-дискурс : лінгвокогнітивний і мотиваційний аспекти / С. І. Потапенко; [монографія]. – Ніжин: Вид-во Ніжинськ. держ. ун-ту імені Миколи Гоголя, 2009. – 391 с.
6. Потапенко С. И. Вербализация действительности в ракурсе ориентационного пространства / С. И. Потапенко // Язык и пространство : проблемы онтологии и эпистемологии; [монография]. – Нежин: Изд-во НГУ имени Николая Гоголя, 2011. – С. 13-57.
7. Смирнов Н. Н. Словарь английских сочетаний без артикля / Н. Н. Смирнов. – М. : Флинта, Наука, 2001. – 232 с.
8. Berezowski L. The Myth of the Zero Article / L. Berezowski. – L., N. Y. : Continuum International Publishing Group, 2009. – 158 p.
9. Blakemore D. Relevance and Linguistic Meaning. The Semantics and Pragmatics of Discourse Markers / D. Blakemore. – Cambridge: Cambridge University Press, 2002. – 200 p.
10. Contini-Morava E. Introduction / E. Contini-Morava, Y. Tobin // Between Grammar and Lexicon. – Amsterdam (Phil.): John Benjamins Publishing Company, 2000.
11. Evans V. Cognitive Linguistics : An Introduction / V. Evans, M. Green. – Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006. – 829 p.
12. Goldberg A. E. Construction at Work : The Nature of Generalizations in Language / A. E. Goldberg. – Oxford: Oxford University Press, 2006. – 280 p.
13. Lyons Ch. Definiteness / Ch. Lyons. – Cambridge: Cambridge University Press, 1999. – 380 p.
14. Tyler A. The Semantics of English Prepositions. Spatial Scenes, Embodied Meaning and Cognition / A. Tyler, V. Evans. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003. – 254 p.

Довідники

15. Longman Dictionary of Contemporary English. – Harlow: Longman, 2001. – 1668 p.

Джерела ілюстративного матеріалу

16. Best high schools: the public elites // Newsweek [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.newsweek.com/best-high-schools-public-elites-90275>. Назва з екрану.
17. Coppins M. The Manchurian candidate / M. Coppins // Newsweek [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.newsweek.com/manchurian-candidate-66823>. Назва з екрану.
18. EU's Barroso: Cameron Making 'Historic Mistake' // Newsweek [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.newsweek.com/eus-barroso-britain-dont-alienate-your-friends-europe-278415>.

19. Graham D. A. Why Obama doesn't need to sweat Strickland and other Dem governor losses / D. A. Graham // Newsweek [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.newsweek.com/why-obama-doesnt-need-sweat-strickland-and-other-dem-governor-losses-213014>. – Назва з екрану.
20. Guterl F. Ship based missiles used for space defense / F. Guterl // Newsweek [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.newsweek.com/ship-based-missiles-used-space-defense-76477>.
21. Laskow S. New Orleans's charter-school revolution / S. Laskow // Newsweek [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.newsweek.com/new-orleanss-charter-school-revolution-7171>.
22. Liu M. In outer space we trust / M. Liu // Newsweek [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.newsweek.com/outer-space-we-trust-13905>.
23. Minoru Mori discusses his new Shanghai tower // Newsweek [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.newsweek.com/minoru-mori-discusses-his-new-shanghai-tower-87525>.
24. Romano A. The filter: July 1, 2008 / A. Romano // Newsweek [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.newsweek.com/filter-july-1-2008-219694>.
25. Southeast faces flooding after being battered by deadly tornadoes // Newsweek [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.newsweek.com/southeast-faces-flooding-after-being-battered-deadly-tornadoes-249195>.
26. Students who really care do better in school // Newsweek [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.newsweek.com/students-who-really-care-do-better-school-79313>.
27. The view from Venice // Newsweek [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.newsweek.com/view-venice-102699>.
28. Weisberg G. Palin's gibberish is funny but could be dangerous / G. Weisberg // Newsweek [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.newsweek.com/palins-gibberish-funny-could-be-dangerous-71579>.